

Ірина В. Олександренко
**ДІАГНОСТИКА ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

У статті досліджено підходи до трактування сутності поняття «ліквідність» та «платоспроможність» підприємства. Представлено показники, що лежать в основі діагностики ліквідності та визначено методiku їх розрахунку. Обґрунтовано основні критерії розподілу підприємств за рівнем платоспроможності.

Ключові слова: активи; грошові потоки; діагностика; ліквідність; пасиви; платоспроможність.

Форм. 5. Табл. 3. Літ. 10.

Ірина В. Олександренко
**ДІАГНОСТИКА ЛИКВИДНОСТИ И ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье исследованы подходы к трактовке сущности понятия «ликвидность» и «платежеспособность» предприятия. Представлены показатели, лежащие в основе диагностики ликвидности, и определена методика их расчета. Обоснованы основные критерии распределения предприятий по уровню платежеспособности.

Ключевые слова: активы; денежные потоки; диагностика; ликвидность; пассивы; платежеспособность.

Iryna V. Oleksandrenko¹
ENTERPRISE LIQUIDITY AND SOLVENCY DIAGNOSTICS

The article studies the approaches to interpreting the notions of liquidity and solvency of enterprises. The indicators which form the basis for the diagnostics of liquidity are presented along with the methodology for their calculations. The key criteria for grouping enterprises by the level of their solvency are grounded.

Keywords: assets; money flows; diagnostics; liquidity; liabilities; solvency.

Постановка проблеми. Функціонування підприємств у ринкових умовах вимагає постійного контролю за результатами діяльності, що є запорукою досягнення бажаних фінансових результатів та розробки ефективних управлінських рішень. Для прийняття важливих рішень необхідним є володіння інформацією про якісні та кількісні показники діяльності об'єкта, його можливості та загрози. Отримання необхідної інформації потребує проведення діагностики діяльності як в цілому, так і за окремими напрямками.

Якісна діагностика відіграє важливу роль у процесі залучення капіталу на підприємство, оскільки її результати відображають привабливість підприємства, прибутковість та ефективність вкладення коштів. Прийняття будь-яких фінансових рішень на підприємстві вимагає володіння інформацією про фінансовий стан об'єкта. Інформація, що отримується у процесі діагностики фінансового стану, з одного боку, показує результати діяльності суб'єкта господарювання, свідчить про його досягнення та набутки, з іншого – виявляє передумови та резерви розвитку підприємства.

Діагностика фінансового стану проводиться за декількома напрямками: фінансова стійкість, ділова активність, ліквідність і платоспроможність, майновий стан, грошові потоки. Кожний із напрямів відображає окрему ланку

¹ Lutsk National Technical University, Ukraine.

роботи господарюючого суб'єкта. Для інвесторів, кредиторів та самих власників важливим є володіння своєчасною інформацією про те, в яких обсягах підприємство розраховується за своїми зобов'язаннями і чи є майно ліквідним. Ця інформація отримується у ході діагностики ліквідності та платоспроможності підприємства, методичні аспекти якої є об'єктом даної роботи.

Вагомість дослідження методичних підходів до діагностики ліквідності та платоспроможності в сучасних умовах обумовлена в першу чергу змінами у формуванні фінансової звітності українських підприємств у 2013 році. Зміни у фінансовій звітності мають місце за рахунок внесення поправок у статті звітності з метою наближення українських стандартів бухгалтерського обліку до міжнародних. Щодо діагностики ліквідності та платоспроможності зміни мають місце в результаті коригування статей активу та пасиву балансу підприємства, що впливає на розподіл активів за рівнем ліквідності та пасивів за термінами їх повернення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час методика діагностики ліквідності та платоспроможності розглянуто в працях багатьох авторів, однак переважно в комплексі з іншими напрямками оцінювання фінансового стану підприємства. Теоретичні основи сутності та методики оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства вивчали В.З. Бугай [3], В.М. Вовк [4], Н.М. Давиденко [5], А.П. Дорошенко [6], Л.А. Лахтіонова [8], Є.В. Мних [9], Є.А. Носова [10], М.Г. Чумаченко [7] та інші.

Невирішені частини проблеми. Аналіз наукових праць засвідчив, що існують потреби удосконалення підходів до розрахунку показників ліквідності і платоспроможності підприємства. Недостатньо розроблені критерії розподілу підприємств за рівнем платоспроможності, що дозволить їх ранжувати за ступенем ризику банкрутства.

Метою дослідження є деталізація підходів до діагностики ліквідності і платоспроможності підприємств, що дозволить комплексно оцінювати рівень платоспроможності підприємств та розробляти ефективні управлінські рішення в напрямку покращення фінансового становища.

Основні результати дослідження. Поняття «ліквідність» і «платоспроможність» є взаємопов'язаними, однак різними за змістом. У працях науковців існують різні підходи до трактування сутності цих понять. Н.М. Давиденко визначив, що ліквідність характеризує механізм перетворення фінансових або матеріальних активів у грошові кошти з метою своєчасного виконання зобов'язань. Під платоспроможністю автор розуміє наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що потребує негайного погашення [5, 37].

В.М. Вовк розуміє під ліквідністю здатність активу до швидкого перетворення на грошові кошти, а під платоспроможністю – достатність ліквідних активів для погашення в будь-який момент усіх короткотермінових зобов'язань перед кредиторами [4, 169].

А.П. Дорошенко визначає, що ліквідність характеризує спроможність суб'єкта господарювання проводити розрахунки за своїми зобов'язаннями як за рахунок наявних грошових коштів, так і за рахунок грошових коштів, отриманих від реалізації окремих елементів майна підприємства [6].

Узагальнюючи вище зазначене, під ліквідністю варто розуміти спроможність підприємства швидко реалізувати активи й одержувати гроші для оплати зобов'язань, тобто це співвідношення величини ліквідних активів і поточної заборгованості. У вузькому розумінні, ліквідність – це здатність активів швидко перетворюватись на гроші. Платоспроможність підприємства – це його здатність вчасно і в достатніх обсягах розраховуватись за зобов'язаннями. Відповідно до поданих нами визначень можна зробити узагальнення, що платоспроможність залежить від ліквідності підприємства, тобто чим більш ліквідним є баланс, тим вищий рівень платоспроможності має підприємство.

Для оцінювання ступеня ліквідності підприємства вчені використовують різні відносні показники ліквідності, що різняться набором ліквідних засобів, які використовують для покриття короткотермінових зобов'язань. Залежно від того, які види оборотних активів приймаються у розрахунок, виокремлюють різні показники ліквідності. Найчастіше при оцінці ліквідності використовують коефіцієнт абсолютної, швидкої та загальної ліквідності. Методика розрахунку їх майже не відрізняється, але різні автори по-різному трактують їх назву. Більшість дослідників під коефіцієнтом загальної ліквідності розуміють відношення поточних активів до поточних пасивів, однак, на нашу думку, розрахунок коефіцієнта загальної ліквідності має іншу методику. М.Г. Чумаченко [7, 234] та Л.А. Лахтіонова [8, 246] загальний коефіцієнт ліквідності ще називають коефіцієнтом поточної ліквідності, а Є.В. Мних [8, 173] – коефіцієнтом загальної платоспроможності.

Л. Лахтіонова [4, 245] у своїх працях коефіцієнт швидкої ліквідності називає коефіцієнтом проміжної (суворої) ліквідності, а Є.В. Мних [9, 172] – коефіцієнтом проміжної платоспроможності. Він обчислюється як відношення суми грошових коштів, короткотермінових фінансових вкладень і дебіторської заборгованості до поточної кредиторської заборгованості.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує негайну (термінову) здатність підприємства погасити свою заборгованість. Є.В. Мних [9, 172] називає цей показник коефіцієнтом абсолютної платоспроможності й пропонує розраховувати його як відношення суми грошових коштів на рахунках підприємства в національній та іноземній валютах до короткотермінових зобов'язань.

Відповідно до Методичних рекомендацій [1], виокремлюють наступні показники ліквідності: коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності), частка оборотних активів в активах, частка власних оборотних коштів в їх сумі, частка власних оборотних коштів у покритті запасів, частка запасів в оборотних активах, коефіцієнт покриття запасів. Особливістю цієї методики є розрахунок коефіцієнта загальної ліквідності, що визначається як відношення оборотних активів до вартості усіх позикових коштів на підприємстві.

А.П. Дорошенко до показників ліквідності відносить коефіцієнт абсолютної, швидкої та загальної ліквідності, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт критичної ліквідності, коефіцієнт покриття запасів [6].

У цілому діагностику ліквідності та платоспроможності підприємств варто здійснювати в наступній послідовності: 1) вибір методів діагностики; 2) збір

інформації та її систематизація; 3) визначення цілей діагностики; 4) розподіл активів за рівнем ліквідності та пасивів за термінами їх повернення; 5) розрахунок коефіцієнтів ліквідності; 6) аналіз грошових потоків; 7) визначення рівня платоспроможності підприємства; 8) подання узагальнюючих висновків з виокремленням факторів впливу на ліквідність та платоспроможність господарюючого суб'єкта.

Для здійснення діагностики ліквідності та платоспроможності варто застосовувати методи, що використовуються на практиці і дозволяють приймати ефективні управлінські рішення. До таких методів необхідно віднести: трансформаційні, вертикального та горизонтального аналізу звітності, методи дискримінантного аналізу, коефіцієнтний аналіз та аналіз грошових потоків.

Трансформаційні методи застосовуються у випадку трансформації звітності у більш зручний вигляд. У даному випадку його застосування можливе для розподілу активів та пасивів за групами, тобто обсяги активів і пасивів залишаються стабільними, однак вони формуються по-іншому, ніж у балансі підприємства, з метою полегшення проведення діагностики.

Вертикальний аналіз спрямований на визначення та зміну структури активів та пасивів, розподілених, відповідно, за рівнем ліквідності та термінами повернення. Горизонтальний аналіз полягає у вивченні змін величини активів, пасивів, грошових потоків та коефіцієнтів ліквідності в динаміці.

Методи дискримінантного аналізу застосовуються, коли у процесі діагностики платоспроможності визначається ймовірність банкрутства. У цьому аспекті застосовують вітчизняні та зарубіжні моделі оцінки ймовірності банкрутства.

Коефіцієнтний аналіз застосовується у процесі розрахунку показників ліквідності: коефіцієнт абсолютної, швидкої, поточної та загальної ліквідності. До цього методу застосовують ще два методи: нормативний (порівняння коефіцієнтів об'єкта діагностики із нормативними значеннями) та бенчмаркінг (порівняння показників ліквідності із аналогічними показниками підприємства-аналога, конкурента, лідера в галузі чи регіоні).

Метод аналізу грошових потоків полягає в дослідженні вхідних та вихідних грошових потоків, визначенні чистих грошових потоків. Застосування цього методу має на меті визначити, настільки грошові надходження є більшими (меншими) за грошові видатки, спрогнозувати майбутні грошові потоки.

Збір інформації для проведення діагностики ліквідності та платоспроможності включає пошук необхідних джерел даних, їх трансформацію з метою полегшеного застосування і систематизацію залежно від звітних періодів. Проведення діагностики передбачає встановлення цілей, що супроводжуються її здійсненням. Основними цілями діагностики ліквідності та платоспроможності можуть бути: визначення кредитоспроможності підприємства, інвестиційної привабливості, задоволення інтересів власників щодо ефективності витрачання коштів, визначення здатності підприємства до реструктуризації та інші.

Активи підприємства прийнято розподіляти на 4 групи залежно від рівня ліквідності: абсолютно ліквідні, швидколіквідні, повільноліквідні, важколік-

відні. До кожної із цих груп належить певний вид активу. Склад кожної групи активу відображено у табл. 1.

Таблиця 1. Розподіл активу за рівнем ліквідності, авторська розробка

Види активу	Склад групи
Абсолютно ліквідні активи (A1)	Гроші та їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції
Швидколіквідні активи (A2)	Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, дебіторська заборгованість за виданими авансами, з бюджетом, з податку на прибуток та інша поточна дебіторська заборгованість
Повільноліквідні активи (A3)	Запаси, поточні біологічні активи, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи, необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття
Важколіквідні активи (A4)	Необоротні активи підприємства (1 розділ активу балансу)

У стислому вигляді 3 перші групи активів дорівнюють сумі оборотних активів та необоротних активів, утримуваних для продажу, та груп вибуття. До четвертої групи активів належать необоротні активи підприємства, переважну частку яких складають основні засоби, незавершене будівництво, нематеріальні активи та інші необоротні активи.

Однак у літературі існують суперечності між тим, які активи до якої групи відносити. Таким чином, необоротні активи та групи вибуття, що визнаються утримуваними для продажу, і період завершення продажу, по якому продовжено строк більше одного року, належать до важколіквідних активів. Однак, якщо продаж, як очікується, буде завершено протягом року з дати визнання їх такими, що утримуються для продажу, то вони належать до повільноліквідних активів.

З метою визначення рівня платоспроможності підприємства необхідним є також розподіл пасивів за термінами їх повернення. Таким чином, пасиви балансу розподіляються на 4 групи (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл пасиву за термінами повернення, авторська розробка

Види пасиву	Склад групи
Найтерміновіші пасиви (П1)	Поточна кредиторська заборгованість за: товари, роботи, послуги, розрахунками з бюджетом; розрахунками зі страхування; розрахунками з оплати праці, поточні забезпечення, інші поточні зобов'язання
Короткострокові пасиви (П2)	Короткострокові кредити банків, поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
Довгострокові пасиви (П3)	Довгострокові зобов'язання і забезпечення (2-ий розділ пасиву балансу), зобов'язання, пов'язані з необоротними активами утримуваними для продажу, та групами вибуття (4-ий розділ пасиву балансу)
Стійкі пасиви (П4)	Власний капітал (1-ий розділ пасиву балансу)

Найтерміновіші та короткострокові пасиви в сумі повинні дорівнювати третьому розділу пасивів балансу: поточні зобов'язання і забезпечення. Основними показниками, що визначають ліквідність підприємства, є коефіцієнт абсолютної, швидкої, поточної та загальної ліквідності. Розрахункові значення цих коефіцієнтів, дозволяють виявляти, яка частка поточних боргів підприємства покривається різними активами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яку частку поточних зобов'язань підприємства можна покрити за допомогою абсолютно ліквідних активів. Нормативне значення показника повинно бути не менше 0,2. Цей показник розраховується наступним чином:

$$K_a = \frac{A1}{П1+П2}. \quad (1)$$

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує, яку частку поточних зобов'язань підприємства можна покрити за допомогою абсолютно та швидколіквідних активів. Нормативне значення показника повинно бути не менше 0,6. Цей показник розраховується наступним чином:

$$K_w = \frac{A1+A2}{П1+П2}. \quad (2)$$

Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) показує, яку частку поточних зобов'язань підприємства можна покрити за допомогою абсолютно, швидко- та повільноліквідних активів. Нормативне значення показника повинно бути не менше 1. Цей показник розраховується наступним чином:

$$K_w = \frac{A1+A2+A3}{П1+П2}. \quad (3)$$

Загальний коефіцієнт ліквідності показує, яку частку поточних зобов'язань підприємства можна покрити з допомогою усіх активів. Цей показник повинен бути вище 2. Цей показник розраховується наступним чином:

$$K_w = \frac{A1+A2+A3+A4}{П1+П2}. \quad (4)$$

Аналіз грошових потоків передбачає визначення чистого грошового потоку (cash flow) операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Результати такого аналізу дозволять виявити, на які цілі витрачається переважний обсяг коштів та яка діяльність забезпечує підприємству найбільші надходження. Необхідним у даному напрямку є визначення free cash flow, який розраховується сумою операційного та інвестиційного чистого грошового потоку. Основним завданням, що стоїть при розрахунку free cash flow, є виявлення необхідності залучення зовнішніх фінансових ресурсів. При додатному значенні цього показника підприємство не потребує зовнішніх фінансових ресурсів, і навпаки. Оцінка грошових потоків може здійснюватись також за допомогою коефіцієнта ліквідності грошового потоку, який визначається наступним чином:

$$KЛ_{г.п.} = \frac{ПГП - (ГА_k - ГА_n)}{НГП}, \quad (5)$$

де $KЛ_{г.п.}$ – коефіцієнт ліквідності грошового потоку; $ПГП$ – сума позитивних грошових потоків підприємства (надходження) за певний період, грн; $ГА_k$ – сума залишку грошових активів підприємства на кінець періоду, що розглядається, грн; $ГА_n$ – сума залишку грошових активів підприємства на початок періоду, що розглядається, грн; $НГП$ – сума негативних грошових потоків підприємства (витрачання) за певний період, грн.

У процесі аналізу платоспроможності підприємства необхідним є визначення рівня його платоспроможності, в основу чого покладено розподіл активів за рівнем ліквідності та пасивів за терміном повернення. У табл. 3 показано рівні платоспроможності підприємства та критерії віднесення останніх до того чи іншого рівня.

Таблиця 3. Критерії розподілу підприємств за рівнем платоспроможності, авторська розробка

Критерії	Рівень платоспроможності підприємства	Характеристика
$A1 > P1 + P2$	Високий	Підприємство характеризується високим потенціалом ліквідності та платоспроможності, і всі свої активи переважно формує за рахунок власних коштів
$A1 + A2 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 > P1 + P2$	Середній	На підприємстві недостатньо абсолютноліквідних активів, що пов'язано із наявністю великих обсягів дебіторської заборгованості. У цілому, підприємство є ліквідним і може своєчасно забезпечити погашення зобов'язань. У такій ситуації рекомендується підприємству розробляти заходи з реструктуризації дебіторської заборгованості
$A1 < P1 + P2$		
$A1 + A2 > P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$	Помірний	Значну частку оборотного капіталу підприємства складають запаси, сформовані за рахунок залучених коштів. Наявність значних обсягів запасів свідчить про те, що підприємство неефективно використовує оборотний капітал
$A1 < P1 + P2$		
$A1 + A2 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 > P1 + P2$	Низький	Підприємства свої оборотні активи формують лише за рахунок залучених на короткий термін коштів (поточних зобов'язань). У такому випадку в обороті підприємства немає власних коштів, а лише залучені та позикові. Частина поточних боргів підприємства спрямована на створення необоротних активів.
$A1 < P1 + P2$		
$A1 + A2 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 < P1 + P2$	Підприємство перебуває на межі банкрутства	Такий стан свідчить, що підприємство є банкрутом, оскільки його майна (активів) не вистачить, щоб погасити поточну заборгованість. Така ситуація має місце, коли підприємство працює збитково і в нього є непокритий збиток, що впливає на зменшення власного капіталу (власний капітал має від'ємне значення)
$A1 + A2 + A3 < P1 + P2$		
$A1 + A2 + A3 + A4 < P1 + P2$		

Заключним етапом діагностики ліквідності та платоспроможності підприємства є формування висновків, які дозволяють отримати інформацію про чинники впливу на діяльність підприємства та сформулювати пропозиції і рекомендації для підприємства. У процесі діагностики ліквідності та платоспро-

можності підприємства важливим є визначення чинників, які обумовлюють їх зміну. До таких чинників варто віднести: розміри короткострокової заборгованості; структура поточних боргів; надійність та платоспроможність кредиторів; напрями використання залучених чи позичених коштів; структура оборотного капіталу підприємства; вид діяльності підприємства та тривалість виробничого циклу; наявність дебіторської заборгованості (термін виникнення та погашення); наявність розроблених заходів комплексного управління оборотними активами; наявність браку; наявність розроблених схем розрахунків з покупцями та постачальниками; збутова політика підприємства.

Висновки. Результати діагностики ліквідності та платоспроможності виступають вагомим інструментом визначення становища підприємства на ринку товарів, капіталів та цінних паперів. Проведені розрахунки допомагають підприємству визначити негативні чинники впливу на фінансові результати та фінансовий стан в цілому. Основним завданням діагностики ліквідності та платоспроможності є: розподіл активів та пасивів на групи, залежно від рівня ліквідності та терміну повернення, відповідно, розрахунок та оцінка коефіцієнтів ліквідності; аналіз грошових надходжень та витрат; встановлення рівня платоспроможності підприємства. Ліквідність і платоспроможність є складовими оцінювання фінансового стану та визначення загрози банкрутства підприємства. У подальших дослідженнях варто спрямувати увагу на визначення впливу рівня платоспроможності суб'єкта господарювання в поточному періоді на ймовірність банкрутства в майбутньому. Рівень платоспроможності підприємства визначає загрози та ризики щодо збитковості та виникнення кризи неплатежів.

1. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 26.10.2010 №1361 // www.me.gov.ua.

2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 №73 // www.me.gov.ua.

3. Бугай В.З., Білий Є.Л. Удосконалення методичного підходу щодо оцінки поточної ліквідності балансу підприємства // Вісник Запорізького національного університету.— Серія: Економічні науки.— 2009.— №1.— С. 28–33.

4. Вовк В., Бугай О. Ліквідність та платоспроможність: економічна суть та експертна оцінка // Галицький економічний вісник.— 2011.— №3.— С. 169–173.

5. Давиденко Н.М. Ліквідність та платоспроможність як показники ефективності фінансового менеджменту підприємства // Актуальні проблеми економіки.— 2005.— №2.— С. 36–40.

6. Дорошенко А.П. Оцінка ліквідності та платоспроможності в контексті діагностики загального фінансового стану підприємства // Ефективна економіка.— 2010.— №3 // www.economy.nauka.com.ua.

7. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.; За заг. ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — Вид. 27-е, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 412 с.

8. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 378 с.

9. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. — К.: Центр навч. літератури, 2003. — 412 с.

10. Носова Є.А. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства // Економіка. Проблеми економічного становлення.— 2012.— №2.— С. 58–64.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013.